

MAGYAR-ZSIDÓ SZEMLE.

SZERKESZTIK

BACHER VILMOS ÉS BÁNÓCZI JÓZSEF.

NEGYEDIK ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1887.

TÁRSADALOM.

A haladásról.

(Folytatás.)

Tisztelt szerkesztőség! Alig mertem képzelni, hogy a t. szerkesztőséghez a minap intézett igénytelen levelem számos barátom érdekét fogja felkölteni a zsidóság haladásának kérdése iránt. Az egyik, tetőtől talpig theológus, azzal a megjegyzéssel kísérté észrevételeimet: »Rendjén van, hogy az *igaz haladás* mi-voltának kérdését felvessék; de nem elég, hogy felvessék: szükségünk van arra, hogy a vallásos tudomány alaposan foglalkozzék vele.« Egy másik, mert nem theológus, még határozottabban nyilatkozik: »Azt hitte volna az ember, hogy a haladás eszméjének való-sítása az, a miért az úgynevezett orthodoxizmus kigyót békát kiált reánk. Pedig fejtegetésed után azon veszi magát észre az ember, hogy biz itt csak *alaki változásról* van szó. Első példa a vallások történetében, hogy vallásfelekezeti fejlődés nem theológiai, hanem *esztetikai* alapon megy végbe. A vallás pedig nem esztetikai intézmény. Csudálni való, hogy Szemlebeli szomszédod, Hochmuth Ábrahám rabbi, ki pedig — hisz azt is tőled tudom azok után, a miként a Szemle múlt évi októberi füzetében (M.-ZS. Sz. III., 568. l.) róla nyilatkozol — jó theológus hírében áll, ez alap-kérdésre nézve oly elfogadhatatlan módon nyilatkozik (u. o. 697. lap, 8. során). Annál is inkább üdvös lesz, a haladás kérdését abban nem hagyni. Sajnálni való, hogy a M.-Zs. Szemle ily életbevágó kérdé-sek megfontolásához eddigelé nem nyújtott elegendő erélyes im-pulzust. Ha folytatod leveleidet a Szerkesztőséghez e tárgyban, tán öreg napjaidra még jót is teszel. Soh' se félj attól Izsák, hogy akadémiкусnak megválasztanak a zsidó irodalom révén.« A t. szer-kesztőség is biztatni sziveskedett, hogy csak valósítsam fenyege-tésemet, melylyel legutolsó leveletem bezártam, ámbár másrészt — tán csak tévedés volt — nem örvendeztette irodalmi mézes heteimet azzal, hogy munkatársai díszes sorában nekem is nume-

rust juttatott volna. Így tehát sokoldalról belesodorva a mi haladásunk kérdésének görgetegébe, folytatom, t. Szerkesztőség, szerény gondolataim kifejtését.

Ígaza van barátomnak fent idézett szavaival, hogy az, a mit ez idő szerint haladásnak nevezünk, valójában nem lehet annak igazolható. A vallásos élet rugója nem az aesthesis. Az egy Strauss Dávid Fridrik kívánta, ha jól értesültem, a vallás által felköltött lelkületet eszthetikai hatásoktól előidéztetni, midőn »*Ő és Új hit*«-ében a templomlátogatást a színház és hangverseny látogatásával kívánta helyettesíteni. Elferdíténém a »neologizmus« bevalott czélzatát, ha azt fognám rá, hogy ő is ennek az eszmének hódol. Sőt épen ellenkezőleg, ő a vallásos haladás teljes kérdését a *templomba* koncentrálnja. Kántor nélkül az ő haladása nem fogantatható. Töröld el a kántort, nincs tere az ilyen haladásnak. Egy közönséges minjanban — pedig hagyományunk jogos és értelmes felfogása szerint ez ép oly gyülekezet, akár bármely parádés »istentisztelet« — a haladás eszméje, már a mint a »neologizmus« a maga gyakorlatában érvényesíti, valóságos kifejezésre nem juthat. Az *eggyén* egészen eltörpülne, úgyszólván feleslegessé válnék az ily irány uralma alatt; legfeljebb mint templomlátogató — így szokták nevezni — mint néző és hallgató, tán még mint kritikus is bír szereppel. Ily tényezők nem lehetnek eleven motorok a vallásos élet fejlesztésében.

Ne tessék félreérteni, tisztelt szerkesztőség! Nem tartozom azok közé, kik az istentisztelet *külső* nyilvánulását kevésre becsülik. Sőt sokra becslöm a vallásos élet tényezői között, mint a vallásos eszmétől áthatott lélek, az Isten után epedező áhitatos lélek nyilvánulását, mint törekvést gondolataink világát a végtelennel kapcsolatba hozni és végül — a *zsidó* intézményről szólván — mint hathatós alkalmat, vallásunk *hagyományos* mozzanatait ápolni és lelkünkben feleleveníteni, minek egyik értékes tényezője már maga az imádság nyelve, a szent nyelv, a zsidó régiség és örök gondolatainak megjelenítője.

Nyilvános kultuszunk, a mint az történelmileg fejlődött és azon hivatása szerint, hogy a zsidó közérzületnek ünnepélyes kifejezésül szolgáljon, e rendeltetésének három irányban köteles szolgálni. A művelt tudat három mozzanatának tartozik megfelelni, és csak úgy oldja meg feladatát, ha az istentisztelet e három belső tényezőinek harmonikus egysége kiegyenlíti mintegy

azt az ellentétet, mely közöttük a felületes szemléletre nézve látszólag fennáll. E három mozzanat: 1. a zsidóságnak, mint népnek s vallásnak múltja, hagyományai; 2. a zsidóságnak mint vallásfelekezetnek a jövőre nézve táplált világfelfogása; 3. a zsidóságnak a jelen időben hagyományai által ápolt és aspirációi által buzdított erkölcsös és vallásos közmeggyőződése. E hármass feladaton fordulnak meg a templomi élet összes tényei, ennek szolgál hagyományos istentiszteletünk a liturgia nyelvével, a tóra és a proféták felolvasásával és magyarázásával, értem ez utóbbi alatt a feladata színvonalán álló prédikációt: a céljával összhangzó derását. Egyéb feladata a templomnak nincsen és sajnos módon háborgatná a zsinagógát e feladat teljesítésében azok, kik azt oly törekvések eszközévé akarnák tenni, melyek bármily nemesek és dicséretesek, a három fentemlített mozzanat keretébe egyáltalán nem tartoznak. Minden komoly intézményt az általa teljesítendő hivatás tudata jogosít fel életre és tesz a társadalom egyik kiegészítő alkotó részévé.

A mi azokból, a mikkel a t. szerkesztőség figyelmét a fentebbiekben igénybe venni merészkedtem, következik, világosan az, hogy holmi esztetikai mázolás s kendőzéssel nem segíthetünk azon, a mi talán hézag lehet nyilvános templomi szolgálatunkban. Ily hézag csak a 3. alatt körülírt rendeltetésének teljesítése körül foroghatna fenn. Már pedig a *közmeggyőződés* organuma ily esetben nem a muzsika volna, kifejezői meg nem azok az alaki csecebecsék, a mikről mult levelem alkalmával, persze csak ugy futtában, megémlékezni bátor voltam.

De fennforog-e komolyan a jelzett irányban valami hézag? Szorul-e zsinagógánk — kiejtsük-e a végzetes szót? — *reform-ra*, ha a fent kitűzött mértéket akarjuk alkalmazni jelen állapotaira?

Fejtegetésem még nem ért odáig, kedves Szerkesztő urak, hogy e kérdésbe bocsátkozhatnánk. Még van előzetesen elintézni való egy pár mozzanat, melyekre nézve szót kérek mához négy hétre. Nem vagyok az az ember, a ki a konkluzión kezd.

Ugy-e nagy feneket kerítettem töprenkedéseimnek? De hisz ketten vannak, győzik olvasni, meg tán fecsegni se tőlem hallanak legelőször. Isten velünk!

Maradtam stb.

Budapesten, 5647. Kiszlev hó 19-én.

UNGÁR IZSÁK.